

uitsluitend langs *gender*-lijnen te kijken. Bij de stemming over de motie-Tendeloo, aangaande de gehuwde ambtenares, schrijft zij dat de vrouwen eensgezind waren, de mannen verdeeld. (186) (Alle vrouwen stemden immers vóór de motie, bij de mannen was dat niet het geval). Maar evengoed, gelet op politiek-ideologische lijnen, kun je stellen dat alle linkse en liberale fracties (CPN, PvdA, VVD) eensgezind waren (zij stemden immers alle vóór) en de confessionele fracties verdeeld. Immers: zeven confessionele Kamerleden (afkomstig uit CHU en KVP; vier mannen en drie vrouwen) stemden vóór de motie, alle andere confessionele Kamerleden stemden tegen. Tot slot: Oud richtte niet de Partij van de Vrijheid op (209) maar de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD).

Maar deze kleine kritiekpunten laten onverlet dat Linders een prachtig boek heeft geschreven — met een ontroerende epiloog — over een vrouw die het bepaald verdient om aan de vergetelheid te zijn ontrukkt.

Carla van Baalen

W. Groom, *Storm over Vlaanderen. Triomf en tragedie aan het westelijk front 1914-1918* (Amsterdam: Balans, Leuven: Van Halewyck, 2003, 304 blz., ISBN 90 5018 596 7 (Balans), ISBN 90 5617 483 5 (Van Halewyck)).

In 2002 verscheen in New York een boek van de journalist Winston Groom over de gebeurtenissen aan het front in de omgeving van het West-Vlaamse stadje Ieper tijdens de Eerste Wereldoorlog. Door de fors toegenomen belangstelling bij het grote publiek voor het westelijk front in deze ‘Grote Oorlog’, ook in Nederland, kreeg dit boek de kans vertaald te worden.

Groom weet dat Amerikaanse soldaten in 1918 hun bloedige bijdrage hebben geleverd aan het doen kantelen van de militaire krachtsverhoudingen in het voordeel van de westelijke geallieerden. Het was via de boekenkast van zijn grootvader, oudstrijder van The Big Red One (1ste US Infanteriedivisie), dat hij op Ieper is gestoten. Dat slagveld liet hem niet meer los. Hij raakte geïntrigeerd door de vraag hoe miljoenen soldaten het in deze horror ooit hebben kunnen uithouden. Hij focust daarbij op het frontsegment bij Ieper.

Ieper is inderdaad belangrijk. In de buurt van deze oude middeleeuwse stad botsten de legers van de Duitse keizer op de troepen van het Britse imperium. Beide partijen hadden goede redenen om daar verbeten te vechten. De Duitsers wilden er de poort openen naar de verovering van de Franse Kanaalhavens. Als ze daar in slaagden, kregen Britten en Fransen het erg moeilijk om zich in een gesloten front te handhaven. In ieder geval moest het westelijk front dan een flink stuk dieper Frankrijk ingeschoven worden. Voor de Britten was de uitstulping bij Ieper de voor de hand liggende plaats voor een doorbraak die de Duitsers zou verplichten om de Belgische kust los te laten. Als ze dat konden bewerkstelligen, werden de mogelijkheden voor de Duitse duikboten om het geallieerde scheepvaartverkeer aan te vallen, gevoelig beperkt. Los van deze terechte strategische berekeningen, was de hoeveelheid bloed die beide partijen in de regio vergoten al na korte tijd zo gigantisch groot dat ze het als noodzakelijk zagen de ‘heilige’ grond daar nooit meer los te laten. Ieper werd een symbool, net zoals Verdun. Het resultaat van die vier jaar durende worsteling is een verschrikkelijk lange lijst van doden en verminkten. Dat veel gesneuvelden geboekt staan als ‘vermist’ zegt veel over de intensiteit van de strijd. Hun lichamen zijn verpulverd of de resten werden verstrooid. Of ze werden in de loopgravenzone begraven en de eventuele merktekens gingen verloren door de beschietingen.

De auteur beschikt als Vietnamveteraan over het inlevingsvermogen dat vele auteurs van het type ‘veldslagdeskundige’, vaak missen. We komen in zijn verhaal soldaten van vlees en bloed tegen. Maar er kleven ook nadelen aan. Zijn focus op de gewone frontsoldaat, gepaard aan zijn gebrek aan historische vorming, heeft het nadeel dat hij bepaald slordig is betreffende feiten die zich op een ander plan situeren, maar waar je nu eenmaal niet omheen kunt voor een goed begrip van de gebeurtenissen. Zijn beschrijving van de politieke en strategische achtergronden zit er vaak naast. Zo begrijpt Groom het garantiesysteem niet dat de Belgische gewapende neutraliteit kracht moest bijzetten. Het was zelfs een sluitstuk in het internationale bestel dat de stabiliteit in West-Europa— en dus ook op wereldvlak — tussen de supermachten van die tijd, Duitsland, Frankrijk en Groot-Britannië, moest verzekeren. Dat Duitsland een poging deed om die stabiliteit met geweld te vervangen door strategische superioriteit was de voornaamste reden waarom de Britse troepen zo massaal naar Ieper trokken.

Om even een voorbeeld te geven van waar het verwaarlozen van feiten toe kan leiden: op pagina 32 vertelt hij dat de Duitsers in het begin acht legers opstelden van elk 250.000 man. De getalsterkte van deze legers was in werkelijkheid onderling erg verschillend omdat hun operationele rol heel verschillend was. Dat het pad doorheen België voor de opmars van de rechtervleugel maar dertig kilometer breed was, is een lachertje. De Ardennen werden intensief gebruikt als opmarsgebied want ze waren lang zo ondoordringbaar niet als in het boek wordt voorgesteld. Het achtste leger was op post in Oost-Pruisen en het was wel degelijk meer dan een ‘symbolische’ strijdmacht, de omschrijving die Groom gebruikt. Al was dit leger niet sterk genoeg om Rusland binnen te vallen, het was wel krachtig genoeg om twee aanvallende Russische legers op afdoende wijze te verslaan. Het achtste leger was evenmin bedoeld als een ‘symbolische’ hulp aan de Oostenrijkers want die legers zaten vele honderden kilometer naar het zuiden toe, in Galicië, en waren maandenlang op zichzelf aangewezen.

Groom heeft amper of geen weet van wat er aan Belgische kant gebeurde. Hij zegt op een bepaald ogenblik zelfs dat de Franse legers bij Luik vochten, hetgeen volstrekt uit de lucht gegrepen is. Op pagina 34 legt hij Winston Churchill de woorden in de mond dat de Franse soldaten een blauwe broek en een rode jas droegen. Het was net omgekeerd. Groom geeft ook een beeld van het Duitse staande leger als een beroepsleger maar niets is minder waar. De soldaten waren overwegend dienstplichtigen, al was de lange duur van de dienstplicht, net zoals bij de Fransen, natuurlijk nuttig om de eenheden sterk te drillen. Op 208-209 gaat het over het Franse bruggenhoofd over de IJzer bij Nieuwpoort. Het is fout het voor te stellen alsof ze van plan waren daar bij een vastberaden vijandelijke aanval over de IJzer terug te trekken. Nieuwpoort was te belangrijk. Daar werd de waterhuishouding in de IJzervlakte gecontroleerd en dus tientallen kilometer front ongeschikt gemaakt voor een groot Duits offensief. De rivier is er overigens bij lange na geen tweehonderd meter breed. Ik doe slechts een greep uit de aanwezige fouten.

Groom heeft een poging gedaan de gebeurtenissen bij Ieper te beschrijven zoals de gewone soldaat ze heeft ervaren. Daarin is hij geslaagd. Zijn beoogd publiek wordt in eerste instantie gevormd door Amerikaanse lezers, mensen die niet al te veel van deze oorlog afweten. Voor deze mensen heeft hij de strijd in de loopgraven bij Ieper tot leven kunnen wekken. De man kan schrijven en hij zal de ogen van vele lezers — ook de niet-Amerikanen — openen voor deze vreselijke gebeurtenissen. Maar het verhaal is eenzijdig en doorspekt met fouten en slordigheden. Dat is spijtig.

Luc Vandeweyer

K. Boersma, *Inventing structures for industrial research. A history of Philips NatLab 1914-1946* (Dissertatie Technische Universiteit Eindhoven 2002, NEHA-series III; Amsterdam: Aksant academic publishers, 2002, xi + 300 blz., €26,50, ISBN 90 5260 033 3).

Het Philips Natuurkundig Laboratorium (hierna NatLab) was in de vorige eeuw na het Koninklijke/Shell-laboratorium (KSLA) het grootste industriële researchlaboratorium in ons land. Ook in kwaliteit stond het na de KSLA aan de top. Zo kende het bijvoorbeeld na de KSLA de meeste in Nederland bekroonde chemici en KNAW-leden. Aan de lotgevallen van het NatLab in de eerste helft van de twintigste eeuw heeft Boersma zijn studie gewijd.

Zijn dissertatie gaat bewust over de vroege geschiedenis van het NatLab. Onder meer omdat het Philipsconcern het eerste was dat binnen het industriële bedrijf een laboratorium opzette waar het onderzoek organisatorisch los stond van de industriële productie zelf, terwijl er toch een band bestond tussen het algemene management en het wetenschappelijke. Na de Tweede Wereldoorlog kwam het NatLab vrijwel los te staan van de overige bedrijfsstructuur. Vandaar de nadruk op de manier waarop aan deze organisatie werd vormgegeven tot 1946.

Na een kort historiografisch overzicht wordt eerst de vorming van de interne structuren binnen het NatLab beschreven, met als *case-studies* het radio-onderzoek en de röntgenstralentechnologie. Daarna komen de externe contacten aan bod: interindustriële samenwerking, de relatie met de universiteiten en de Technische hogeschool Delft, en de vorming van een netwerk op het gebied van de landbouwresearch. Tot slot wordt een vergelijking gemaakt met het Amerikaanse General Electric en wordt het industriële onderzoek als een sociaal-economisch proces beschreven.

De hoofdfiguur in de hele periode is de fysicus Gilles Holst (1886-1968). Hij studeerde in Leiden bij de Nobelprijswinnaar Kamerlingh Onnes, en promoveerde aan de fameuze Eidgenössische Technische Hochschule in Zürich. De in praktische en kwantitatieve natuurkunde geschoolde Holst heeft vanaf 1914 tot 1946 aan het hoofd van het NatLab gestaan en het is dankzij zijn kwaliteiten en inzichten dat het NatLab zich kon ontwikkelen tot een van de beste industriële laboratoria.

Boersma laat goed zien dat Holst wetenschappers aan het bedrijf wist te binden door hen een carrièreperspectief te schetsen en te zorgen voor een researchstructuur binnen het concern. Deze structuur veranderde naarmate de industriële belangen van het concern zich wijzigden. Het resultaat was dat de uitvindingen en de organisatie samen opgroeiden in grootte en complexiteit. Ook als parttime hoogleraar en als lid van allerlei standaardiseringscommissies zorgde Holst voor de belangen van het bedrijf. Zijn netwerk garandeerde contacten met andere concerns en met de wetenschappelijke wereld.

In zijn analyse volgt Boersma het institutionele perspectief zoals dat gegeven werd door de Amerikaanse socioloog A. D. Chandler jr. Deze liet voor Amerikaanse bedrijven zien dat technologische veranderingen hand in hand gaan met een organisatorische verandering en institutionalisering van het wetenschappelijk onderzoek binnen zo'n bedrijf. Succes was volgens Chandler meer het gevolg van organisatorisch vermogen dan van individuele bijdragen van de daar werkzame ingenieurs en wetenschappers.

Met behulp van dit model en aan de hand van de gekozen onderzoeksgebieden slaagt Boersma er heel goed in de ontwikkeling van het NatLab te beschrijven en te verklaren. Het bleek noodzakelijk te zijn dat er niet alleen een traditie van innovatie was, maar vooral dat er een cultuur en structuur geschapen werden waarbij de mensen zelf en hun vindingrijkheid gecoördineerd werden. Dat Holst behalve directeur van het laboratorium ook lid was van het algemene management van het concern, blijkt cruciaal te zijn geweest voor deze voorwaarden